

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Кожне покоління передає своїм нащадкам надбані ними духовні цінності, знання, досвід, те, що є складовою духовного розвитку. Велике значення для нього мають твори науки, літератури і мистецтва. Значення цих творів важко переоцінити, бо вони є головними у розвитку окремої людини. Духовний світ людини зумовлює розвиток суспільства у цілому. Саме духовний світ людини, її світогляд, визначають напрямки розвитку науково-технічного прогресу, рівень суспільної культури, є обставинами, без яких суспільний розвиток не може відбутися. Саме тому Конституція України у ст.23 проголосила вільний розвиток особистості та у ст.54 гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [1].

Твори науки, літератури і мистецтва стають здобутком суспільства, коли вони широко тиражовані, доступні для використання широкою публіки. Відповідно до ст.54 Конституції України, ніхто не може використовувати або поширювати результати інтелектуальної, творчої діяльності без згоди автора або іншої особи, що має авторське право [1]. Використання творів науки, літератури і мистецтва іншими особами (користувачами) здійснюється, переважно, на підставі договору. Договірна форма використання більш, ніж будь-яка інша, забезпечує реалізацію й охорону як особистих, так і майнових прав автора. Відповідає вона й інтересам користувачів, оскільки вони одержують визначені права по використанню творів, яких не мають інші особи, і в зв'язку з цим можуть окупити свої витрати на відтворення й поширення творів і шій на підставі дістати прибуток. Зрештою, у договірному використанні творів зацікавлене і суспільство в цілому, оскільки такий порядок стимулює творчу активність його членів і сприяє розвитку духовного багатства суспільства.

Незважаючи на велику роль авторських договірних відносин, чинне законодавство не приділяє належної уваги їх регулюванню. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. (далі Закон) містить лише кілька статей, присвячених авторському договору. Ці статті регулюють відносини між автором і роботодавцем щодо створення твору (ст. 20), відносини з передачі (відступлення) авторських прав (ст. 27). Безпосередньо авторському договору присвячена лише одна стаття «Договори на право використання творів» (ст. 29). Закон зовсім не містить норм щодо умов авторського договору, відповідальності за авторським договором, строків чинності авторських договорів [2]. Значно більше уваги авторським договорам приділяє Закон Російської Федерації «Про авторське право і суміжні права» від 9 липня 1993 року. У ньому є норми про передачу майнових прав, умови авторського договору, авторський договір за вичащення, відповідальність за авторським договором [3]. Проект ЦК України не містить статей про авторські договори, але має главу «Ліцензії на право користування об'єктами інтелектуальної власності», у котрій розроблена система норм щодо права користування об'єктами інтелектуальної власності у цілому [4].

ЦК України 1964 р. не містив загального визначення авторського договору. Вченими було висунуто ряд визначень авторського договору. Так,

Н.Л. Клик визначила авторський договір як угоду автора та організації-користувача з приводу створення і використання твору науки, літератури і мистецтва [5, с.12]. В.А Дозорцев дає наступне визначення: за авторським договором одна сторона – автор – дозволяє іншій стороні – користувачу, використовувати твір або надає їй право розпорядитися твором у тому або іншому обсязі, а користувач зобов'язується заплатити автору винагороду за використання [6]. Спираючись на положення Закону, О.А.Підопригора визначив авторський договір як угоду автора чи його правонаступників з іншими особами про вчинення відповідно до закону будь-яких дій з приводу володіння, користування та розпорядження твором [8, с.524]. Сумнів викликає можливість говорити про володіння, користування та розпорядження твором. Твір є нематеріальний об'єкт. Загально визнаним є визначення твору, що дав у 1956 р. В.І.Серебровський: «Твір – це сукупність ідей, думок і образів, що одержали в результаті творчої діяльності автора своє вираження у доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, що допускає можливість відтворення» [12, с.32]. Як у цьому випадку можна говорити про володіння та розпорядження «сукупністю ідей, думок, образів»? Більш доцільно говорити про володіння, користування та розпорядження майновими правами на твір.

Сергєєв О.П., аналізуючи Закон РФ «Про авторське право і суміжні права», сформулював таке визначення: за авторським договором автор передає або зобов'язується передати набувачу свої права на використання твору в межах і на умовах, узгоджених сторонами [7, с.195].

Останнє визначення вважається найбільш вдалим, бо за таким формулюванням розуміється і будь-яке відчуження авторських прав, і передача права на користування та інші правові дії. Але слід доповнити, що не всяке право, що належить автору, може бути передано за договором. За договором можуть передаватись тільки майнові права.

Аналізуючи авторський договір, всі вчені підкреслюють його цивільно-правовий характер та виокремлюють його серед інших цивільно-правових договорів. Це, зокрема, має як теоретичне, так велике практичне значення. Передусім це визначає, що на авторсько-правові відносини розповсюджуються загальні положення цивільного права, наприклад, правила про форми та умови дійсності правочинів, відповідні норми зобов'язального права: порядок укладання та виконання договорів, відповідальності за їх порушення і таке інше.

Певною особливістю авторських договорів є їх об'єкт (предмет). Предметом авторських договорів виступають майнові права на нематеріальні блага – твори науки, мистецтва і літератури. Це можуть бути майнові права як на вже створені на момент укладання договору твори, так і ті, які автор (співавтор) зобов'язується створити. Майнові права на твір дуже різноманітні. Цим особам належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Автору або іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право дозволяти або забороняти відтворення творів: публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічний показ; будь-яке повторне публічне сповіщення в ефірі чи по проводах вже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією; переклад творів; переробки, адаптації, аранжування та інші

подібні зміни творів: розповсюдження творів шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здачі в найом чи у прокат та іншої передачі до першого продажу примірників твору; здача в найом після першого продажу, відчуження іншим способом примірників аудіовізуальних творів, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі або у формі, яку читає машина; імпорт примірників творів. Можуть бути і інші майнові права.

Відповідно до п. 2 ст. 29 Закону «Про авторське право і суміжні права» авторські договори мають укладатися у письмовій формі, якщо законодавством не передбачено інше. Проект ЦК визначає: «Ліцензійний договір має бути укладений у письмовій формі, якщо інше не передбачено погодженням сторін».

Слід мати на увазі, що в законодавстві України про авторське право, що діяло раніше (розділ IV ЦК України), передбачалось два види авторських договорів: авторський договір на передачу твору для використання та авторський ліцензійний договір. За думкою більшості спеціалістів ознакою для розмежування цих договорів є характер використання твору [9]. Якщо за умовами договору твір використовувався у незмінному вигляді, то цей договір відносився до авторського договору на передачу твору для використання. На відміну від нього авторський ліцензійний договір містить право на переробку твору. Однак переробка або переклад є частковим випадком використання твору [10, с.206]. Наведене дозволяє зробити висновок, що вже висловлювався у літературі [7, с.207] – між закріпленими типами авторських договорів принципових розходжень немає. Авторський ліцензійний договір за обсягом ширший, ніж договір на передачу права на використання твору. Поняття «договір на передачу права на використання твору» входить в поняття «авторський ліцензійний договір» і тому нема ніякої необхідності виділяти цей договір як окремий вид.

Закон передбачає наступні види авторських договорів: договір про передачу (відступлення) майнових прав автора та договір про передачу права на використання твору (ліцензійний договір). Наведений розподіл впливає зі ст.27 Закону «Про авторське право і суміжні права»: «Майнові права можуть бути передані (відступлені) автором або іншою особою, що має авторське право, іншій особі. Автор або інша особа, що має авторське право (ліцензіар), можуть також видати ліцензію іншій особі (ліцензіату) на використання твору відповідно до такої ліцензії. Передача (відступлення) авторського права і видача ліцензії оформляються авторським договором». Текст цієї статті безумовно свідчить про два різні договори.

У договорі про передачу (відступлення) майнових прав, як відзначає О.А. Підпригора, йдеться про передачу (відступлення) всього комплексу майнових прав автора [8, с.549-550]. За ліцензійним договором автор дає іншій особі дозвіл (ліцензію) на використання твору відповідно до такої ліцензії. Ст.28 Закону конкретизує положення про ліцензійні договори і називається «Право на виключну чи невиключну ліцензію».

Проте слід зазначити, що Закон РФ «Про авторське і суміжні права» не містить норм щодо договорів про передачу (відступлення) авторських прав, а авторські договори розділяє на два види – авторський договір на

передачу виключних прав і авторський договір на передачу невиключних прав. Законодавець РФ, як зауважив О.А. Підпригора, запровадив нові поняття – «виключні права» і «невиключні права» [8, с. 549]. З огляди положеннями Закону РФ важко погодитися, бо самі авторські права є виключними. Теорія виключності авторських прав була дуже ретельно розроблена ще в російській дореволюційній літературі [11]. Розділяти авторські права, що самі по собі є виключними, на виключні та невиключні права немає будь-яких правових підстав і це недоцільно й призводить до плутанини.

Договір на видачу виключної ліцензії, за якою автор передає весь комплекс майнових прав користувачу, по суті є договором про передачу (відступлення) майнових прав, тобто договір про передачу (відступлення) майнових прав є окремим випадком виключної ліцензії. Але договір про передачу (відступлення) майнових прав або, як зазначається у проекті ЦК України, договір про відчуження майнових прав, що вважається більш вірним, має закріпити право автора розпорядитись своїм твором на свій розсуд. Інакше кажучи, автор має право продати свої майнові права, подарувати їх, обміняти на інші тощо. На практиці такі договори зустрічаються дуже рідко, але зневажати шим видом договорів не можна.

За своєю суттю авторський договір співпадає з ліцензійним договором на право використання об'єктів інтелектуальної власності. На мій погляд, у новому ЦК України недоцільно використовувати назву «авторський договір», більш доцільно використовувати назву «ліцензійний договір». Враховуючи вищенаведене, було б доцільно у ст.465 проекту ЦК України – «Відчуження авторських майнових прав» змінити «авторський договір» на «ліцензійний договір».

Це, по-перше, дозволить уникнути звинувачень про відсутність у проекті нового ЦК України норм, що стосуються авторсько-правових відносин [8, с.518-521]. По-друге, дозволить використовувати норми ліцензійних договорів без посилання на загальні положення про інтелектуальну власність. По-третє: у такій редакції зберігаються обидва види договорів: ліцензійні договори та договори з відчуження авторських майнових прав.

Проте питання про авторсько-правові відносини потребує належної уваги сучасних дослідників. Недостатньо розроблено поняття та ознаки авторського договору. Слід приділити більше уваги цьому виду договорів. Авторські договори заслуговують того, щоб вони були детально розроблені, становили надійні правові підстави для користувачів творів та здійснювали захист прав авторів у належному обсягові

Список літератури:

1. Конституція України. К., 1996.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року // Відом. Верх. Ради. 1994. №3. Ст.64.
3. Закон Российской Федерации «Об авторском праве и смежных правах». М., 1993.
4. Цивільний кодекс України. Проект від 25 серпня 1996 р. Реформа цивільного права в Україні // Українське право. 1996. Число 2.(Спецвипуск).
5. Клык Н.Л. Охрана интересов сторон по авторскому договору. Красноярск. 1987.
6. Дозорцев В.А. Авторский договор и его типы //Социалистическая законность. 1984 № 5.
7. Сергеев А.П. Авторское право России. СПб. 1994.
8. Зобов'язальне право: теорія і практика / За ред. Дзери О.В. К., 1998.
9. Воронкова М.А. Советское законодатель-

ство об авторском праве //Охрана авторских прав в СССР. М., 1974. Чернышева С.А. Правотношения в сфере художественного творчества. М., 1979.; Кирилова М.Я. Развитие советского авторского права. Свердловск, 1982. 10. Гаврилов Э.П. Советское авторское право. М., 1984. 11. Шершеневич Г.Ф. Авторское право на литературное произведение. Казань. 1891.; Канторович Я.А. Авторское право на литературные, музыкальные, художественные и фотографические произведения. Петроград. 1916. 12. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. М., 1956.

А.С. Тяпкін

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Скрутне матеріальне становище багатьох навчальних закладів, фінансування не в повному обсязі наукових досліджень і навчального процесу у вузах, слабка забезпеченість літературою робить актуальним розвиток редакційно-видавничої діяльності навчальних закладів взагалі і позабюджетної насамперед, що зумовлює розвиток цивільно-правових відносин у видавничій справі.

Відомчий освітянський друк – це дуже важлива і велика частина державного друку взагалі. Наприклад, з 1966 до 1970 року кількість виданої продукції відомчих установ зросла з 35 до 47,6 % від загальної кількості виданого по країні [1]. В 1982 році в РРФСР список вузів, яким офіційно було надано право видавничої діяльності, нараховував 90 установ, до яких було прикріплено ще 49 навчальних закладів [2], а кількість виданого в 1981 році зокрема в Українській РСР дорівнювало: усього книг і брошур 8450 найменувань, а міністерствами, комітетами і відомствами – 6102 назви [3].

Аналіз стану врегульованості видавничої справи навчальних закладів свідчить про велику кількість нормативно-правових актів, які регулюють цей процес і, навпаки, відсутність єдиного документу, який би акумулював у собі основні положення видавничої діяльності вузу. Окрім цього, деякі з цих актів є внутрішньо суперечливими.

Джерелами видавничої діяльності навчальних закладів є: Конституція України, Всесвітня конвенція про авторське право, закони України «Про видавничу справу», «Про освіту», «Про авторські та суміжні права», «Про державну таємницю», Положення про вищий заклад освіти, Статут вищого закладу освіти, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами», наказ Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про порядок підготовки експертизи, апробації підручників, навчальних та навчально-методичних посібників», плани науково-дослідних робіт вузу, положення про редакційно-видавничу діяльність та багато інших. До речі, при розгляді цивільно-правових спорів до уваги приймаються навіть індивідуальні плани роботи професорсько-викладацького складу, бо вони містять нормативи навантаження на наукову (написання підручників) роботу.

В наведених та інших нормативно-правових актах існує велика розбіжність у визначенні основних понять (термінології) видавничої справи і